

وهارار هزرا رهخهیی ل دهف فیرخوازین زانکویا زاخو فهکولتیا زانستین مروّقایه تی ل دویف بگورین قوناغا خواندن و ژیی

ژیروان سهید حاجی* و دیار عهبدولکه ریم سهید

پشکا زمانی کوردی، فهکولتیا زانستین مروّقایه تی، زانکویا زاخو، هه ریم کوردستان - عراق.

وه رگرتن: 2021/07 به سه ندرکن: 2021/08 به لافکن: 2021/09 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.2021.9.3.699>

پوخته:

زمان و هزر دوو بابه تین پیکفه گریدایه و ب پیکا زمانی چه نیدین جورین هزران دهینه زانین و دهستنیسانکن، هزرکنا زمانی نهو جورین هزراییه یی کومروؤ ژ ژینگه ها خو و هردگریت . نهف فهکولینه ل ژیر نافونیشانی (وهارار هزرا رهخهیی ل دهف فیرخوازین زانکویا زاخو فهکولتیا زانستین مروّقایه تی ل دویف بگورین قوناغا خواندن و ژیی) یه، کو فهکوله ری هه ولدایه په یوه ندییا بگورین فهکولینی، وهکو قوناغا خواندن و ژیی ب چاپوکییین هزرا رهخهییغه دیاریکته و ل دویف نامارا (spss) و پیبازا وه سفی هاتیبه نه نجامدان. فهکولین ل دویف نارمانجین هه بوونا په یوه ندییا بگورین فهکولینی ب چاپوکییین هزرا رهخهییغه ل دهف فیرخوازین قوناغا ئیکی و چاری بین فهکولتیا زانستین مروّقایه تی - خواندنا سپیده هیان /زانکویا زاخو بین سالا خواندن (2019-2020) و ل دویف تاقیکرنا کالیفورنییا فورمی (C-2000) یا چاپوکییین هزرا رهخهیی هاتیبه نه نجامدان.

په یقین سه رهکی : زمان ، هزر، هزرا رهخهیی، بگور، قوناغا خواندن، ژیی.

3.1. پرسگریکا فهکولینی:

ب فهکولین ل رادهیی شیاننا هزرا رهخهیی ل دهف فیرخوازین زانکویا ل نهفان چهند سالین بووری و ل پشکین زانستی دیار دبیت، کو نهف شیاننا وهکو پیدفی نینه و گرنکی پینه هاتیبه دان ، نهف زی بوویه نهگه، کو فیرخواز ل دهمی به رسفداننا پرسسیارین تاقیکرین ب تاییه تی نهوین هزری تووشی ناستهنگان بوون و پتر به رهف ژیه رکرنا وانه یانقه دچن.

4.1. نارمانجا فهکولینی:

نارمانجین سه رهکی ژ نه نجامدانا نهفی فهکولینی بریتینه ژ:
أ- زانینا ناستی هزرا رهخهیی ل دهف تاکین سه مپلا فهکولینی.
ب- زانینا ناستی هزرا رهخهیی ل دهف تاکین سه مپلا فهکولینی ل دویف قوناغا خواندن (ئیک، چار) یغه.
ت- زانینا په یوه ندییا د نافهرا قوناغا خواندن (ئیک، چار) یدا لگه ل هزرا رهخهیی.
پ- زانینا په یوه ندییا ژیی لگه ل هزرا رهخهیی.

1. پیسهکی

1.1. نافونیشان :

نهف فهکولینه ل ژیر نافونیشانی (وهارار هزرا رهخهیی ل دهف فیرخوازین زانکویا زاخو فهکولتیا زانستین مروّقایه تی ل دویف بگورین قوناغا خواندن و ژیی) یه، کو پیکولی دکته په یوه ندییا بگورین قوناغا خواندن و ژیی ب چاپوکییین هزرا رهخهییغه ل دهف فیرخوازین زانکویا زاخو نیشان بدهت.

2.1. گرنکیا فهکولینی:

گرنکیا فهکولینی د دیارکرنا رادهیی هزرکنا فیرخوازین زانکویا د هه ل سوکه و تکرین د چاره سه رکرنا بابهت و ناریشه یاندا ب شیوهیی لوجیکی، چونکی سه دی بیست و ئیکی ب سه دهیی پیشفه چوننا بهلز د گشت بیافاندا دهیته هژماردن، نهفجا پیدقییه فیرخوازین کورد ژی راهینان و مهشقان ل سه ر چاپوکییین هزرا رهخهیی نه نجام بدهت و پیزانین ل سه ر بابهتی ناقبری هه بن و لگه ل نهفی پیشفه چوننی بجیت و ژیی بیبه هر نه بیت.

* فهکوله ری به رپرس.

5.1. سنووری قه‌کولینی:

فارس⁵ ب شئوه‌یی ئه‌وی یی ره‌سن هاتیبه‌کرن و تاقیکرنا نافبری ب شئوه‌یی ئه‌لکترونی ل سهر فیخوزان هاته‌به‌لافکر، چونکی بارودوخئی نوکه بؤ ئه‌نجا مدانا تاقیکرنا نافبری ب شئوه‌یی راسته‌وخو و ل سهر په‌ره‌کان د ناؤ هۆلین زانکوییدا[□] گونجایی نه‌بوو و ئه‌ف تاقیکرنا بؤ ماوه‌یی (پینچ حه‌فتیان) ب شئوه‌یی ئه‌لکترونی ژ (2020/6/30-2020/8/8) هاتیبه‌کاره‌مان.

8.1. راستگویی نافه‌پۆکی:

پشتی تاقیکرنا کالیفورنیا فۆرمی (C-2000) ژ کۆپییا ئه‌وی یا ره‌سن ژ زمانی عه‌ره‌بی وه‌رگنپایه‌ سهر زمانی کوردی و ژ زمانی کوردی بؤ عه‌ره‌بی هاتیبه‌کرن و گونجاندنا ئه‌وی بؤ ژینگه‌ها کوردی و قه‌کۆله‌ری هه‌ولدا ژ راستگویی و باوه‌ریا نافه‌پۆکی تاقیکرنا نافبری پشتراست بن و ب ئه‌قان پیکین ل خواری هاتینه‌ دیارکرن:

1- پوونکر و پیناسه‌یا هزرا ره‌خنه‌یی ل دویف پیناسا زانایین کونفرانسئ دئلفی (Delphi) بؤ قه‌کۆلینی هاتیبه‌ پیکه‌ستن.

2- بره‌گه‌یین تاقیکرنا پین ره‌سن لگه‌ل یا وه‌رگنپایی ژ لایئ هه‌لسه‌نگینه‌رانقه بؤ دیارکرنا راستگویی و گونجاندنا ئه‌وی بؤ ژینگه‌ها کوردی هاتیبه‌ نه‌نجامدان.

3- تاقیکرنا ژ زمانی عه‌ره‌بی بؤ زمانی کوردی و ژ زمانی کوردی بؤ زمانی عه‌ره‌بی هاتیبه‌ وه‌رگنپان و ب گونجاندنا ئه‌وی لگه‌ل ژینگه‌ها کوردی.

4- تاقیکرنا ژ (34) بره‌گه‌یین چاریان پینچ هه‌لبژاردیه‌یی پیکه‌هیت و ل دویف بۆچوونا هه‌لسه‌نگینه‌رین تاقیکرنا نافبری هه‌ر بره‌گه‌یه‌کا قه‌کۆلینی ب چاره‌لبژاردان هاتیبه‌ په‌سه‌ند کرن.

5- بره‌گه‌یین تاقیکرنا ل دویف چاپوکیین هزرا ره‌خنه‌یی، وه‌کو (پوونکر، شروقه‌کرن، دهرئه‌نجام، هه‌لسه‌نگاندن، رافه‌کرن) هاتینه‌ پیکه‌ستن، کو لگه‌ل سه‌مپلا قه‌کۆلینی بگۆنچن.

6- بره‌گه‌یین تاقیکرنا نافبری ل دویف بۆچوونا هه‌لسه‌نگینه‌ران ب مه‌ره‌ما پیداجوون و تیبینیین ل سهر نافه‌پۆکا تاقیکرنا و گونجاندنا ئه‌وی لبه‌رچاؤ هاتینه‌ وه‌رگرتن.

9.1. راسته‌کرن تاقیکرنا کالیفورنیا:

نارما نجا قه‌کۆلینی دیارکرنا په‌یوه‌ندییا بگۆرین قه‌کۆلینی ب چاپوکیین هزرا ره‌خنه‌بیقه‌ ل ده‌ف تاکین سه‌مپلا قه‌کۆلینی و تاقیکرنا ژ (34) بره‌گه‌یان پیکه‌هیت و ل سهر پینچ چاپوکییان دابه‌ش دبیت و بؤ هه‌ر بره‌گه‌یه‌کا به‌رسفا ئه‌وی دروست هاتیبه‌ هه‌لبژاردن ژماره (ئیک) ده‌یته‌دانان و بؤ به‌رسفا نه‌دروست ژماره (0) - چنه‌) ده‌یته‌دانان و ب ئه‌قی شئوه‌یی نمره‌یین سه‌رجه‌م د نافه‌برا (0 - 34) دایه‌ و نمره‌ ب ئه‌قی شئوه‌یی ده‌یته‌ دابه‌شکرنا:

- ئالافی قه‌کۆلینی: تاقیکرنا کالیفورنیا یا چاپوکیین هزرا په‌خنه‌یی فۆرمی (C-2000) هاتیبه‌کاره‌مان و گونجاندنا ئه‌وی ل دویف ده‌می نوکه‌یه‌.

- سنووری جهی: قه‌کۆلین ل زانکویا زاخو- قه‌کۆلینیا زانستین مرقایه‌تی - پشکین زمانی و مرقایه‌تی، کو شه‌ش پشکن (زمانی کوردی، زمانی عه‌ره‌بی، زمانی تورکی، زمانی ئنگلیزی، میژوو، خواندنین ئیسلامی) هاتیبه‌ نه‌نجامدان.

- سنووری ده‌می: داتایین قه‌کۆلینی ل سهر فیخوزان زانکویا زاخو- قونغا ئیکئی و چاری بین خواندنا سپیده‌هیان ل قه‌کۆلینیا زانستین مرقایه‌تی بؤ ساللا خواندنی (2019-2020) ئ بوون.

6.1. پینازا قه‌کۆلینی و چاوانییا نه‌نجامدانا قه‌کۆلینی:

ا- پینازا قه‌کۆلینی:

قه‌کۆلین ل دویف پینازا وه‌سفی هاتیبه‌ نه‌نجامدان و مه‌به‌ست ژ پینازا وه‌سفی ئه‌وه (وه‌سفا دیارده‌یان یان پوویدانین هه‌چه‌رخ دکه‌ت و زانیاریان ل سهر تابه‌ تمه‌ندیین دیارکری پین ئه‌وی پوویدانئ یان دیاردئ پیشکیشدکه‌ت و بی دیارکرنا په‌یوه‌ندییا هۆیی د نافه‌برا بگۆراندنا، چونکی پینازا تاقیکه‌می شئووزئ ئه‌وی دیارکرنا په‌یوه‌ندییا هۆیی، قه‌کۆلین و پیزانین باش ده‌ت، ب تایبه‌تی ئه‌گه‌ر بابه‌ت یئ نوی بیت، قه‌کۆلینا وه‌سفی دبیته‌ چه‌ند جور، وه‌کو (قه‌کۆلینین پوویفانی وه‌کو پوویفانا په‌روه‌ده‌یی، جفاکی، قه‌کۆلینا که‌یسه‌کی، قه‌کۆلینین به‌راوردکاری، شروقه‌کرن نافه‌پۆکی، شروقه‌کرن کاری) (موفق الحمدانی، 2006: 109) قه‌کۆلین ل دویف پینازا وه‌سفی یا پوویفانا په‌روه‌ده‌یی، کو ل دویف ئه‌وی پوویفانا نافبری قه‌کۆلین ل باری هه‌بوونا په‌یوه‌ندیی د نافه‌برا فیخوزان ب گشتی و بابه‌تین خواندنی ب تایبه‌تی ل زانکویا زاخو لگه‌ل چاپوکیین هزرا ره‌خنه‌یا تاقیکرنا کالیفورنیا هاتیبه‌ نه‌نجامدان.

ب- ناماده‌کرنا پرسیارین تاقیکرنا:

پرسیارین قه‌کۆلینی ژ تاقیکرنا کالیفورنیا یا چاپوکیین هزرا په‌خنه‌یی فۆرمی (C-2000) به‌ ب شئوه‌یی ئه‌لکترونی هاتیبه‌ به‌لافکر.

7.1. راستگویی ژ باوه‌ریا تاقیکرنا کالیفورنیا:

به‌لگه‌یین تاقیکرنا کالیفورنیا یا فۆرمی (C-2000) ب به‌ستن ل سه‌رکۆپییا زمانی عه‌ره‌بی یا (توفیق مرعی و محمد بکر نوفل،⁶ مریم سالم الریصی،⁷ حسن فه‌د عواد الوسی،⁸ ایمان قائد

ژماره	چاپوکییین هزرا په خنهی	بپگه	نمره یا وه رگرتی یا په سهندکری ژ لایی په روه رده بیقه
1	پوونکرن	6	1
2	شروقه کرن	6	1
3	دوره نه نجام	4	1
4	هه لسه نگاندن	12	1
5	رافه کرن	6	1
تاقیکرن ب گشتی			34

10.1. لیسته یا چاپوکییین هزرا په خنهی:

(Peter A. Facione, 1990:6) (صالح محمد ابو جادو، 2017: 242-243) و پۆلینا بایری (beyer -1999) (ولید رفیق العیاصره، 2011: 44) و..... هتد هاتینه کرن، د فه کۆلینیدا به ستن ل سهر چاپوکییین هزرا په خنهی یا پیتر فاشیونی هاتییه کرن و چاپوکییی ئه فاین ل خوارئ نه:

چهن دین پۆلین بؤ دابه شکرنا چاپوکییین هزرا په خنهی ژ لایی زانایانقه، وهکو پۆلینا (واتسون - گلایسری) (عدنان یوسف العتوم، 2019: 77-78) و پۆلینا (پیتر فاشیون- peter facione)

ژماره	چاپوکییا سهره کی	ژماره	چاپوکییین لوه کی
1	پوونکرن- Interpretation	1	چاپوکییا پۆلینکرن .
		2	چاپوکییا پۆخته کرنا و اتا و گرؤفان
		3	چاپوکییا پوونکرنا و اتایی، وهکو دیارکرنا و اتایی د دهره بریدا
2	شروقه کرن- Analysis	1	چاپوکییا پشکنینکرنا هزرا
		2	چاپوکییا دیارکرنا نارگیومینتان
		3	چاپوکییا شروقه کرنا نارگیومینتان
3	دوره نه نجام- Inference	1	چاپوکییا پشکنینکرنا گرؤفان
		2	چاپوکییا ئه ندیشه کرن ل گرؤفان
		3	چاپوکییا گه هشتن ب دهره نه نجامان
4	هه لسه نگاندن- valuation	1	چاپوکییا هه لسه نگاندنا گوتنان
		2	چاپوکییا هه لسه نگاندنا نارگیومینتان
5	رافه کرن- Explanation	1	چاپوکییا راگه هاندنا نه نجامان
		2	چاپوکییا پاسا و کرنا نه نجامان
		3	چاپوکییا نمایشکرنا نه نجامان (Peter A. Facione, 1990:6)

11.1. راستگویی ژ چاپوکییان:

"the Social Sciences" هاتییه کرن د شروقه کرنا نارمانجین

ب مهره ما راستگویی ژ چاپوکییین هزرا په خنهی بؤ تاکین سه مپلا

فه کۆلینئ فه کۆله ری ئه و چاپوکییین ل سهری دیارکری ژ لایی

هه لسه نگینه رانقه هاتینه هه لسه نگاندن و گؤنجاندا نه وان بؤ تاکین سه مپلا فه کۆلینئ و بکارهینانا نه وان د نافه فه کۆلینیدا هاتینه په سهندکرن و ب دویر ئیخستنا چاپوکییا ریخستنا خویی.

1- ریژه یا سه دی: ئه وه دهرئیخستنا ریژه یی ژ سه دئییه، چونکی بابه تی فه کۆلینئ په یوه ندییا بگوران ب چاپوکییین هزرا په خنهی یا تاقیکرنا کالیفۆرنییا فه ژبه نه فی د ناماریدا ریژه یا سه دی دهره نیایه.

2- تاقیکرنا (تی تیسٹ یا ئیک لایی -t- teast one samle)

12.1. نامارا فه کۆلینئ:

د چاره سهرکرنا داتایین فه کۆلینیدا ل دویف پیدفیاتیا فه کۆلینئ به ستن ل سهر نامارا (Statistical Package for "spss⁷)

13.1. كۆمەلا قەكۆلىنى:

كۆمەلا قەكۆلىنى ئەو تاكن يان تششتن يىن بابەتى ئاريشە يا قەكۆلىنى ب خۆفە دگريت يان ئەو ھەمى تۆخمن يىن پەيوەندى ب ئاريشە يا قەكۆلىنىقە ھەيە، كۆمەلا ئەقى قەكۆلىنى فيرخوازىن (نير و مى) يىن قونغا ئىكى و چارى يىن فەكۆلتىيا زانستين مرقاياتى ل زانكوزيا زاخو يىن ساللا خواندنى (2019-2020) پىكدهيت، كو ھژمارا ئەوان (714) فيرخوازن، وەكو د خشتەيى لخوارىدا ھاتىيە:

الدين حسين الهيتى، (2006: 270) و بۇ چارەسەركنا ھەمى ئارمانج و گريمانان د قەكۆلىندا دەيتە بكارهينان.
 3- ھەقپەيوە ندىيا پىكە فگرىدان - **correlation Point Biserial**: ئەو د ئامارا (spss) دا بۇ قەكۆلىنى ل پەيوە ندىيان د ناقبەرا دوو بگۆران يان دوو دياردە ياندا دەيتە بكارهينان و پىدقى ب بەايى سەرجەمى ھەر دوو دياردە يان يان بگۆران ھەيە، داكو پەيوە ندىيا پىكە فگرىدانى د ناقبەرا فيرخوازي و ھژمارا دەمژميرين خواندنا ئەويدا) (سناو ابراهيم ابو دقە، 2013: 85) دياربەكە .

پشكىن زانسنى	بىسپورى	نقىش	قونغا ئىكى	قونغا چارى	سەرجەم
زمان	كوردى	نير	16	35	51
		مى	49	66	115
	سەرجەم		65	101	166
		عەرەبى	نير	20	31
	مى		35	27	62
	سەرجەم		55	58	113
		ئنگلىزى	نير	26	38
	مى		47	35	82
	سەرجەم		73	73	146
		زمانى توركى	نير	12	27
مى	5		29	34	
سەرجەم		17	56	73	
	مىژوو	نير	17	38	54
مى		38	35	73	
سەرجەم		55	73	127	
	خواندنىن ئىسلامى	نير	20	19	39
مى		29	21	50	
			49	40	89
سەرجەمى گشتى					714

ب مەبەست مە سەمپلا قەكۆلىنى ھەلبۇزاردىيە، بۇ زاندىن پشكىن فەكۆلتىيا ناقىرى ئەقەنە:

ناقى پشكىن	ژمارا فيرخوازي	ژمارا قوتابىين قونغا چارى
زمانى كوردى	65	101
زمانى عەرەبى	55	58
زمانى ئنگلىزى	73	73
زمانى توركى	17	52
مىژوو	55	73

14.1. سەمپلا قەكۆلىنى:

سەمپلا قەكۆلىنى (ئەو كۆمەكە ژكۆمەلا قەكۆلىنى، كو دقەيت ھەلگىرەن ھەمى تايبەتمە ندىيىن ئەوى بيت، داكو گشتاندا ئەنجامان ل سەر بەيتە كرن) (موقق الحمدانى: 2006، 194) سەمپلا قەكۆلىنا ناقىرى ھەر ژ ھەمان كۆمەلا قەكۆلىنىي يا ژ (714) فيرخوازي نير و مى يىن قونغا ئىكى و چارى ھەر شەش پشكىن فەكۆلتىيا زانستين مرقاياتى - زانكوزيا زاخو پىكدهيت و سەمپلا ب شىوہيى داتايين ل بەردەست (العينة المتاحة) ھاتىنە وەرگرتن و

پشکین مرقایه تی	خواندنن ئیسلامی	49	40
	کوم	314	400

خشته یی ژماره (2)

15.1. پروونکرنا نه نجامان، سالو خدانان سه مپلی:

نه نجام و تاکین سه مپلا فه کولینی د خشته یی ژماره (3) دا ل دویف بگورین فه کولینی د خشته یی ل خوریدا هاتینه ریکخستن، وه کو:

17.1. ناسته نگیین فه کولینی

ناریشه یا فه کولینی دیارکرنا په یوه نندیا زمانقانی ب چاپوکییین هزا ره خنه بیغه، چونکی بابه تی چاپوکییین نافربری گرنکن ب وانه یا زمانقانییی ب گشتی، ژبلی نه فی ناریشه کا دی نه وه بوو چه وانیا سه رده ریکرنا فیرخوازان لگه ل کوپیاا تاقیکرنا کالیفورنیا یا هزا ره خنه یی، چونکی تاقیکرن ب شیوه یی نه لکترونی هاتیه به لاکرن، ژبه ر کاودانن نوکه هه می جیهان تیدا دهر باز دبیت ژبه ره نه خوشیا کوفید-19.

18.1. پشکین فه کولینی:

فه کولین ژبلی پیشه کی و نه نجام و لیسته یا ژده ران پیکده میت ژ: دوو پشکان، وه کو د پشکا ئیکیدا باس ل (دیروکا هزا ره خنه یی، کو تیدا تاماژه ب پیناسا هزا ره خنه یی و په یوه نندی د ناقبه را زمان و هزا ره خنه پیدا و په یوه نندیا هزا ره خنه یی ب چاپوکییین زمانی و په یوه نندیا هزا ره خنه یی ب ناستین زمانیهغه، کورتیه ک ل دور تاقیکرنا کالیفورنیا یا هزا ره خنه یی California Critical (Thinking Skills Test -2000) هاتیه کرن، د پشکا دوویدا باس ل (به رچا فکرنا نارمانجین فه کولینی و گه نکه شه کرنا نه نجامان) هاتیه کرن.

2. پشکا ئیکی: هزا ره خنه یی

1.2. دیروکا هزا ره خنه یی:

ل چه رخی نوردی هزا ره خنه یی ژ لای زانایانق د چه ندین بیافاندا، وه کو د بیافین ژانانا جفاکیدا ل سه رده ستی زانایان (نوگست کونت، هربرت سنسر) هاتیه بکارهینان، هه روه سا (کارل مارکس) د چاره سه ریا ناریشه یین سه رمایه داریدا بکارهینایه و ب هه مان شیوه زانا داروین ل سه ر کلتوری مرقایه تییی و بنه مایی ژانانا بایولوجی بکارهینایه و زانا فروید سیگموند د بیافی دوه روه نانسیا نه هوشیاردا بکارهینایه، هه روه سا د بیافی زمانقانییدا و چه ندین بیافین دی یین په یوه نندی ب زمانیهغه هاتیه بکارهینان (عصام زکریا جمیل، 2012: 120).

2.2. پیناسا هزا ره خنه یی - Critical Thinking :

هزا ره خنه یی ب هیمایی (CT) دهیته کورترکن و ب چه ندین شیوه یان ژ لای زانا و بسپورانقه هاتیه پیناسه کرن، ل سالا (1990) ل کونفرانسسی (دیلی - Delphi) ژبو فه کولینی ل چه مکی هزا ره خنه یی ژ لای پسیپورین نه مریکی و که نه دیغه، کو ژمارا نه وان (46) بسپورین ژ هه ر دوو ره گه زین نیر و می بوون و لگه ل نوینه رین چه ندین نه کادیمییان، وه کو (په روه رده، زانستین سرروشستی، زانستین جفاکی) بوون، پیناسه یا نه وان بو هزا ره خنه یی ب نه فی شیوه یی بوو (نه و بریارا مه به ستدارا ریکخستیه

بگور		Frequency	Percent
نفس	نیر	192	33.9
	می	375	66.1
زمانی دایک	عه ره یی	27	4.8
	کوردی	540	95.2
Total		567	100.0

خشته یی ژماره (3)

16.1. بگورین فه کولینی:

نه فه کولینه ل دویف بگورین (قوناغا خواندن، ژبی) هاتیه نه نجامدان و فه کولری هه ولدایه نه وان بگوران ب ریکوپیکی ناماژی پی بدت. بگور - variable: نه و تشستی دهیته گوهورپینی یان نه و تابه تمه نندیا چه ندین بار و بها و ژماره یین جیاواز وه ردگری و ب بری و جوری دهیته پیقان (موفق الحمدانی، 2006: 253) و د ناف فه کولیناندا په سه ندرکینه و دهیته بکارهینان و هه ر تشستی بهیته گوهورپین نه و بگوره، (نایا دی چه و بگوری دیار کن نه گه ر تشسته ک دوو ناستین جیاوازدا بیت نه و دی بیت بگور، ل نه گه ر تشسته ک د ناسته کی بتنیدا نه و نابیته بگور، دی بیت (جیگر)، بو نمونه زیره کی ل ده فه هه می مرقان د ئیک ناستدانه و نه فه دی بیت بگور، ل نه گه ر د فه کولینه کیدا بتنی نفشی می هاتیه وه رگرتن، نه و نابیت بگور دی بیت جیگر و بگور ل دویف بابه تین فه کولینان دهیته گوهورپین و دبیت دهنده که فه کولیناندا بگور سه ربه خو بن و ل فه کولینه کا دی نه و بگور بیته پا شکو) (موفق الحمدانی، 2006: 81-82-83) بو نمونه د بابه تین زمانقانییدا بگور نه فه نه (ژبی، وه رگرتنا زمانی، نفس، گوند، باژیر... هتد) و چه ندین پولین بو جورین بگوران هاتیه کرن و دبیته چه ند جورل نه قیری بتنی تاماژی ب دوو جوران دی که یین.

بکارهینانا زمانی د دیالۆگ و گهنگه شه یین زارهکی و نفیسیکی و پیکهاته یین ئه ویدا و ئالیی دپکاندا زمانی ژێ ددهت (عبدالله بن محمد المفلح، 2018: 216) چونکی زمان به ره می په کگرتنا جفاکیه، ب ریکا ئه وی زمان دهیته دپکاندن و د دانوستاندن و گفتوگوییین زارهکی یان نفیسی دهیته بکارهینان، ل ئه قیری دهربرینا زمانی هه می ئاستین زمانی ب خوڤه دگریت. ل دویف زاناییین دهرووناسی په یوه ندی د ناقه را هزرکن و زمانیدا هه یه، چونکی په یف د زمانیدا دهربرینی ژ هیما یین خودان وانا و چه مکین ژ بارین دهروونی و هه لچوونی دکن، ب باری ناخۆیی مرۆڤیغه گریدا یه و ژ به لگه یین دی زمان ب ئالافی پیگه هشتنا هۆشی مرۆفی دیار دکهت.

4.2. په یوه ندیا هزرا په خنه یی ب چاپوکیین زانییه

زمان ژ (چاپوکیین ریکخستی پیکه هیت، کو ل سه ر ئاستین بکارهینانا زمانی دهیته دابه شکر، ژ ئه وان ئاستان، وه کو ئاستی پیشوازی یان وه رگرتن ژ چاپوکیین (گوهداری و خواندن) ئ و ئاستی فریکرن ژ چاپوکیین (ئاخفتن و نفیسن) ئ پیکه هیت و پیکه گریدان د ناقه را ئه فان چاپوکیینا هه یه و گه شه کرنا هه ر چاپوکیه کی ژ ئه فان کاریگه ری ل سه ر یین دی دئ هه بیت (علی سامی علی الحلاق، 2010: 57) هزرا په خنه یی په یوه ندیه کا موکم یا هه ی ب چاپوکیین زانییه، وه کو (گوهداری کرن، خواندن، ئاخفتن، نفیسن)، چونکی ئه ف چاپوکیین زمانی بۆ ئه نجامدان هه ر دوو پرۆسه یین وه رگرتن و فریکرنا په یامان دهیته ئه نجام دان. د وانه یا زمانیدا فیکر کار چه ندین چاپوکیین زمانی، وه کو (خواندن، گوهداری کرن، نفیسن، راقه کرن) بکار دهینت و هزر دکارهینانا هزرا په خنه ییدا ناکهت، په ننگه هنده ک فیکر کار هزرا په خنه یی ل ده می وانه گوتنیدا بکار یین، بی زانیاری ل سه ر هه بن، هزرا په خنه یی و خواندن (ل ده می فیکر کار ئاراسته یا فیکر خوازان بۆ خواندنا بابه تی دکهت، کو زانیاریین پتر دئ وه رگرتن و ئه فه ژێ لوجیکیه، ئ وانه و خواندن بتنی تیرا گه شه کرنا هزرا په خنه یی ناکهت، چونکی گه له ک فیکر خواز ب باشی گوهدارییا وانی یان خواندن ناکهت، یا کو دبیته ئه گه ری پرکرنا زانیارییان) (عدنان یوسف العتوم، 2019: 85).

نفیسنی پتر پۆل د گه شه کرنا هزرا په خنه ییدا هه یه، چونکی ب دیتنا بسپوران (نفیسن چه ند کیم بیت دی فیکر خوازی ناچار کهت بریاری ل سه ر ناهه پۆکی بابه تی بدهت و جهختی ل سه ر خالیین گرتن و فه راموشکرنا یین نه گرتن بدهت و دی ناچار بیت ل سه ر به رسقدانا هنده ک پرسیاران بدهت، وه کو باوه ربییا من یان رازیبوونا من ل سه ر بابه تی چاوایه ؟ چاوان ئه ز گه هشتمه ئه فی باوه ربییا یان بۆچوونی ؟ گریمانن من چینه ؟ ئه ری دروست و بابه تیه ژ لایی کسه یین دنقه بهیته خواندن ؟ ئه ری په سه ندرکیه ؟ فیکر کاری سه رکه فتی ئه وه بشییت هزرا فیکر خوازان ب ئارزینیت ل ده می

و به ره ف پوونکرن و شرۆڤه کرن و هه لسه نگاندن و دهر نه نجام و راقه کرنا لایه نین گریدا یی ب به لگه و چه مکان و ریک و پیغه ران و دهرویه ریغه دچیت. ل ئه فی کونفرانسی چه ندین چاپوکیین هزرا په خنه یی هاتینه دیار کرن) (peter.A. facion, 2002: 2). پیناسه یا ماسیو لیبمان (Mathemo Lipma) بۆ هزرا په خنه یی: ئه و هزرا زیره ک و به رفه هه ئه و به ره ف بریار دانا باشقه دچیت و ل دویف دهرویه ری هه ستیاره و به ستنی ل سه ر پیغه ران دکهت (Mathewo Lipman, 1995: 5).

هزرا په خنه یی: ئه و هزره یه به ستنی ل سه ر (هه رسی ئاستین هزر و زانیاریین بلند یین پۆلینا بلومی وه کو "شرۆڤه کرن، پیکهینان، هه لسه نگاندن" ئ دکهت) (دون برانس، 2006: 15)، پۆلینا بلومی ب ئه فی شیوه یی سیگۆشه یی دهیته، وه کو:

ل دوماهییی دیاروو، کو هزرا په خنه یی ئه و هزرا لوجیکیه و بریار دانی ل دویف به لگان د چاره سه رکرنا ئاریشه یاندا ددهت و ئه نجامان ل دویف پیغه ران، وه کو (شرۆڤه کرن، هه لسه نگاندن، ... هتد) دیار دکهت.

3.2. په یوه ندی د ناقه را زمان و هزرا په خنه ییدا

زمان و هزر دوو بابه تین به قرا گریدا یه و ب ریکا زمانی چه ندین جوړین هزران دهیته زانین و ده ستیشانکر، هزر کرنا زمانی ئه و جوړی هزری بی مرۆڤ ژ ژینگه ها خو وه رگریت و دهربرینی ب ریکا په یقان ژێ دکهت، یان ئه و شیانا ل سه ر به ره مه یینانا هزماره کا مه زن ژ هزرین زمانی دهرباره یی وانا و په که یین زمانی، د ئه فی جوړی هزر کرنیدا راستی و وردبینی هه یه و به ره ف په یوه ندیکرنا زمانی یا باشقه دچیت) (آمال اسماعیل حسن: 2015، 226)، هه روه سا ب ریکا ئه وی هه لویست و راستیا دهروونی یا پویدان و بابه تان و شیوازان دهیته زانین، ب دیتنا هنده ک زمانفانان، وه کو (هالیادیی، فان دابک، ... هتد)، زمان بتنی ئالافی په کگرتنا په که یین واتایی نینه، به لکو ئالافی دهربرینا په کگرتنا کاری جفاکیه، گرتگی ب چاوانیا

چونکی ل دویف شرؤفە کرن و هزرکرنە کا ل سەرخۆ دیاردبیت، کو (پۆژ دەرکەفت)ن پتر وەکو بابەتەکی زانستی دەیتە پێشچاڤ، هەر وەسا (دەستنیشانکرن و لیکدانان و اتایا پستەیی ل دویف دەوربەری دەیت، کو لیکدانان ئەوئ ل دویف هەلبژاردنان هاتینە وەرگرتن. تە مومژیا پاسەتەقینە ل دەمی دەربینا گۆرتنان بۆ تینەگەهشتنی د ناقبەرا ئاخفتنکەراند پەیدابیت، یان بۆ ئارەزوو، کو دەستکاری د پەیفاندا یان د پیتین ئەوئ یین ئیک و دوویدا بەیتەکرن، کو هەفواتانە) تە مومژیا واتایی ژ ئەگە رین هەبوونا (فرەه واتایی، هەشپێژی، هەفدەنگیا پەیفان، هەفپیت) پەیدا دبیت.

تە مومژیی دبیتە چەند جۆر، وەکو:

1- تە مومژیا واتاسازی - Semantic Ambiguity: د ئەفی جۆریدا تە مومژیا واتایی و لیکسیکی ب خۆفە دگرت و تە مومژیی د واتایا پەیفی یان فریژەکی (Brooke Noel Moore, 2009: 76) هەیه، وەکو:

1- لاڤایی سارە.

2- مەتا سولین بەرچاڤکان بکارناھینیت.

ب پێکا چاڤوکیا بەلگەھینانی یا هزرا پەرخەیی تە مومژیا پستەیان دەیتە پوونکرن و بریاردان ل سەر ئەوان دەربینان ب شیوہیی رەوا دەیتە دان، کو د پستەیا (1) یدا سەقایی دونایی سارە ئانکو ژفستانە، د پستەیا (2) ییدا مەتا سولین هیشتا گەنجە ژبەر هندی پیدفی ب بەرچاڤکان نینە. هەر وەسا تە مومژیا د ئاستی پەیفاندا، وەکو نمونە بۆ فرەه واتا:

- پۆژ = هەتاڤ
- پۆژ = پۆژین هەفتیی
- پۆژ = ناڤی کەسان

د ئەقان جۆرە نمونە یاندا ب پێکا چاڤوکیا گریمانە کرنی یا هزرا پەرخەیی تە مومژیا واتایی دئ هیتە روونکرن، کو وشا (پۆژ) دئ بیته ناڤ، وەکو:

- 1- پۆژ هات. ل ئەڤیری ب راما ناڤی کەسی دەیت.
- 2- پۆژا ئیکشەمی دەوامە. ل ئەڤیری راما ناڤا پۆژا هەفتیبی.
- 3- دیمەنی پۆژ هەلاتنی یا جوانە. ل ئەڤیری راما ناڤا پۆژ دەهلیت هاتی.

2- تە مومژیا سینتاکسی (پیزمانی) Syntatics Ambiguity: ئەو تە مومژیی د پیکهاتەیا پستەیی دەیت (Brooke Noel Moore, 2009: 8)، وەکو پستەیا:

1- شانا وەکو کارینی نانڤیسیت.

تە مومژیی ئەو (شانا یان نزانیت یان باش دنفیسیت و کارین ژبی ب هەمان شیوہیە)، بۆ بریاردان ل سەر پستەیی ب پێکا هزرا پەرخەیی و چاڤوکیا بەراورد کرنی دیاردبیت، کو شانا ژ ناڤی باشتەر دنفیسیت.

کەرەستەیی پستەیی ب شیوہیی لوجیکی و ل دویف یاسایا زمانی هاتینە پۆلینکرن، کو (شانا = بکەرە، نانی = بەرکار، دخت = کار) .

4.5.2. هزرا پەرخەیی و واتاسازی:

پەبوەندییا هزرا پەرخەیی ب واتاسازییڤە وەکو پەبوەندییا بەشی ب گشتیڤە هەر دوو پشنبەستنی ب لوجیکی د شرؤفە کرنا واتاییدا دکەن، د واتاسازیییدا (هەر پەیفەک هەلگرا ناڤەپۆکی لوجیکی و دەروونی، و ناڤەپۆکی لوجیکی ئەو واتایا فەرەنگی یا پەیفانە، ل ناڤەپۆکی دەروونی ژ ئاخفتنکەرەکی بۆ ئاخفتنکەرەکی دی دەیتە گوڤو پینی و هەندەک جارن دبیتە ئەگەری پەیدا بوونا تە مومژیا واتایی، لایەنی فەرەنگی ژ ناڤەپۆکی دەروونی ناھیتە دویرنیختن (محمود السعران، 2013: 278) و ل دەمی بکارهینانا هەر پەیفەکی ژبلی واتایا فەرەنگی دی ناڤەپۆکی دەروونی یی پەیفی گەھیتە مە، وەکو پەیفایا (پرا دەلال - پرا بەری - جسر عەباسی) واتایا ئەوئ یا فەرەنگی پەرەکا بلندە و ژ بەران و ل سەر رووباری خابیر هاتیە ئافاکرن و دکەڤیتە باژیری زاخو ل باشووری کوردستانی، ژ لای دەرونیڤە هەست ب خۆشیی دکەم، دەما دبیم وەکو شیوینارەکی میژووی کەقنار و هیما یە کە بۆ زاخو، کو باژیری سترانپێژایە یان هەست ب نەخۆشی و ترسی دکەم، چونکی زۆرا بلندە و دترسم ل سەر بۆ ئالیی دی دەرباز ببەم، کو پەرەڤیت و بخەندقم .

1- هزرا پەرخەیی و تە مومژیا واتایی - Ambiguity

تە مومژیا واتایی ژ بابەتین واتاسازییە و ب واتایا لیلی دەیت ئەو پەیفەکی یان فریژەکی یان پستە یەکی پتر ژ ئیک واتایی هەبیت (David Crystal, 1997: 17) و ب ئەفی شیوہیی هەندەک پەیف هەلگرن پتر ژ واتایەکی دەن و جۆرە تە مومژییە ک بۆ گوڤاری د شرؤفە کرنا ئەویدا پەیدابیت، وەکو:

1- پۆژ دەرکەفت.

د ئەفی پستەیی جۆرە تە مومژییە ک د پەیفین پستەیی هەیه ئەو ژبی (پۆژ، دەرکەفت) ئایا (پۆژ) ل ئەڤیری چییە؟

پۆژ (ناڤی کەسەکی، یان هەسارە یە ل ئەسمانی) یە هەر وەسا کارئ (دەرکەفت) واتایا دەرکەفتن ئانکو چوون یان هەلاتن دەیت، د ئەفی رستەیییدا تە مومژیا د پیکهاتا پستەیییدا، چونکی دیار نینە کا ئایا (پۆژ دەرکەفت) کەسەکە ناڤی ئەوی پۆژە ژ مال دەرکەفتییە، یان پۆژ هەلات ئانکو (هەتاڤ دیار بوو، کا ئایا سەقا بارانە و پۆژ دەرکەفت، کو پۆناھی و تیشکین وئ دەرکەفتینە)، بۆ نەهیلانا ئەفی تە مومژیا واتایی ب پێکا هزرا پەرخەیی دەیتە کەرن، ئەو ژبی بکارهینانا چاڤوکیا جوداھیکرن د ناقبەرا پاستی و بۆ چوونیدا، کو تیدا پاستی ژ بچوونان دەیتە جودا کەرن، بریار ل سەر بابەتی ب شیوہیی رەوا دەیتە دان، دی راما ئەوی (پۆژ هەلاتنا هەتاڤی) بیت،

3-ته مومژییا گروپی Grouping Ambiguity-: ئە ڤ جۆره تایبه ته ب ته مومژییا سیمانتیکی و دبیزنی ته مومژییا گروپان، ئە ڤه ژ ئەنجامی نه بوونا پوونی و ناشکه رای د کارهینانا په یفاندا ژبو ئا ماژه کرنی ب شیوهیی گروپان یان کۆم یان تاک (Brooke Noel Moore, 2009: 77) په ییادبیت، وهکو:

1- سکریتیر پتر پاران ژ دکتوران قازانج دکهن.

ژ لایئ واتایفه رسته پوون نینه، چونکی سکریتیر و دکتور دوو گروپین و کارکرنا ئەوان دوو بیافین جودانه و رهنه پیکه کار بکن، سکریتیر ل چه ندین جهین دی ژ یی کارکرنی هه نه و بو نه هیلانا ته مومژییا د ده برپینیدا ب پیکا هزرا ره خه نی دی چا پوکیا به راوردکرنی د ناڤه را قازانجکرنا کاری و درافیدا هیته کرن، کو دکتور پتر درائه فی قازانج دکهن.

2.5.5. هزرا ره خه نی و پراگماتیک:

په یوه ندیا هزرا ره خه نی و پراگماتیک ل سهر بنه مایی لوجیکیه، چونکی (واتا و لوجیکی په یوه ندیه کا مۆکم ب هه فوو هه یه، ئە ڤه په یوه ندیه د ده رکه ڤته یین ئاخفتنی و گریمانین پیشه کیدا یین پراگماتیک دیار دبن، هه ر چه نده سروشتنی ئە فی په یوه ندیی ڤه شارتییه) (شیرزاد سه بری عه لی، 2014: 147)، ژ به کو هزرا ره خه نی و پراگماتیک د بیافین ژيانا پۆژانه دا بی ئاگه بوونا مرؤفی ل سهر د پوونکرنا و شروڤه کرن و بریاردانیدا ل سهر واتایی دهیته ئە نجامان، ژبلی (گریمانه یین پیشه کی و ده رکه ڤته یین ئاخفتنی) بابه تین کرده یین ئاخفتنی و ئارگیومینت ژ ی په یوه ندی ب هزرا ره خه نی هه یه، ئە ڤه هنده ک بیافین ڤه کولینیه د پراگماتیکیدا، کو ل دویف بنه مایی لوجیکی پوونکرنا دیار دکهن، وهکو:

أ- نمونه بو گریمانه یین پیشه کی:

1- ئازاد نوکه نفیزان دکهن.

د شروڤه کرنا واتاییدا د ئە فی رسته ییدا گریمانا پیشه کی تیدا دیار دبیت، کو (ئازادی پیشتر نفیز نه دکرن) کو د گریمانه کریدا ده ره نجامی واتایی دیار دبیت و شروڤه کرنا ئە وی ل دویف چا پوکیا گریمانکرنا یا هزرا ره خه نی دیار دبیت، کو هه ر هه مان پوونکرنا پراگماتیکیه، گریمانا پیشه کی ئە وه (ئاخفتنکه ر گریمانی بو باره کی یان ره وشه کی بکه ت، داکو ئاخفتنا خو ل سهر بنه مایی ئە وی گریمانی ل ده ڤ گوه داری ب شیوه یی پوون پیشکیش بکه ت) (شیرزاد سه بری عه لی، 2014: 153).

ب- نمونه بو ده رکه ڤتین ئاخفتنی:

1- لافا بوویه ده رچوویا ئیکی ل سهر قوتابخانا سابیس یا ئنگلیزی.

د شروڤه کرنا ئە فی رسته ییدا ب پیکا چا پوکیا جوداهیکرن د ناڤه را راستی و بوچوونیدا، چونکی راستی خو یا دکهن، کو (لافا زیره کا

قوتابخانییه و بوویه ده رچوویا ئیکی ل سهر ئاستی قوتابخانی) ئە ڤه راستییه ره وایه. ده رکه ڤته یین ئاخفتنی ئە و (زانبارین نه راسته وخو یین گوه دار ب پیکا ده ور به ری ژ ئاخفتنا ئاخفتنکه ری ده رنڤختیت) (شیرزاد سه بری عه لی، 2014: 178) واتا د ده ور به ری دیار دبیت، وهکو:

1- دی شی سباهی ده مرژمیر دوازه هیته نک من؟

2- من وانه یا هه ی.

پوونکرنا ئە فان رسته یان ب پیکا هزرا ره خه نی ل دویف چا پوکییین (هه لسه نگاندن، به لگه هینانی) یه، کو ب شیوازی پوون پرسیار و به رسفدان هاتینه، ژ بنه ماییین ده رکه ڤته یین ئاخفتنی (بنه ماییین هاریکاری ژ بنه ماییین چه ندی، شیوازی، چه وایی) یه، کو رسته یین ل دویف ئە وان بنه مایان ب شیوه یی ره و و پوون دهین، چونکی پیزانین ب شیوه یی کورت و دویر ژ مژداری دهین راگه هاندن، کو هه مان خالا هزرا ره خه نی د روونکرنا بابه تاندا گرنگییی پیدده ت.

ج- نمونه بو کرده یین ئاخفتنی

1- مرؤ ڤه ڤه ی پاقژ راناکرن.

ئە ڤه رسته یه ب شیوه یی نه ری هاتییه، کو هه مان شیوازی هزرا ره خه نی یه، د شروڤه کرنا واتاییدا ب پیکا هزرا ره خه نی و پراگماتیک ئە وه بو ئاگه هدار بوونیه، ب پیکا چا پوکیا تیبینکرنی و هه لسه نگاندا ئارگیومینتان یا هزرا ره خه نی رسته دهیته پوونکرنا، چونکی ب پیکا تیبینکرنا و هه لسه نگاندا هزری بو ئە وان پیزانین و ئارگیومینتین رسته یی ئە وه (مرؤ ڤه ڤه ی پیس دکهن و ناپاریزن) و پرسیار و به رسفدان ئە وی ب شیوه یی بابه تییه. کرده یین ئاخفتنی ئە وه (ده برپینی ژ دیتن و ئاره زوویا ئاخفتنکه ری ل ده می ئاخفتنی ئە نجام دده ت و د هه مان ده مدا کارتیکرنی ل گوه داری دکهن، و ئە ڤه بابه ته ب شیوه یی هه ره شه کرن، سوپا سی، هه والگه هاندن، ئاموژگاری، پرسسیاری، فه رماندان، په دکرن... هتد دیار دبیت) (شیرزاد سه بری عه لی، 2014: 197).

د- نمونه بو ئارگیومینت:

1- برنجی کوردی تامه کا خو ش و بیهنه کا بیره کا به ر هه یه.

د رافه کرنا ئە فی رسته ییدا ب پیکا چا پوکیا پۆلینکرنا و جوداهیکرن د ناڤه را راستی و بوچوونیدا یا هزرا ره خه نی، کو برنجی کوردی خودان دوو تاییه ته ندیه ئە و ژ ی (تامه کا خو ش، بیهنه کا بیره کا به ر) هه یه و ئە ڤه هه ر دوویه د پراگماتیکیدا ئارگیومینتن، ئارگیومینت ئە وه (پازیکرنا گوه دارییه ب راستیا بابه تی و ئە ڤه ب پیکا بوچوون و دیتن و پیزانینین راسته قینه ب ده ستقه دهیت، کو ئاخفتنکه ر ب پیکا ئە وان ئاخفتنان گوه دار په سندن و نه په سندی بابه تی دیار دکهن) (شیرزاد سه بری عه لی، 2014: 142).

كورتىيەك ل دۇر تاقىكرنا كالىفۇرنىيا يا ھزرا پەرخنەيى -

California Critical Thinking Skills Test
(2000):

تاقىكرنا كالىفۇرنىيا يا ھزرا پەرخنەيى (CCTST) نمونە يا يا ساللا (2000 - C) ژ (34) برگە يان ژ جورى ھە مە جورى ژ (5) ھەلبىژادان پىكدهيت و ژ چاپوكييين ھزركرنى، وھكو پوونكرن ژ برگە يا (5-1)، كو (5) برگە يان ب خۆفە دگريت، چاپوكييا شىرۆفەكرن ژ برگە يا (6-9)، كو (4) برگە يان ب خۆفە دگريت، چاپوكييا ھەلسەنگاندن برگە يا (10-13) كو (4) برگە يان ب خۆفە دگريت، چاپوكييا ھەلسە نجام برگە يا (14-24) ژ (11) برگە يان پىكدهيت، چاپوكييا رافەكرن برگە يا (25-34) ژ (14) برگە يان پىكدهيت (Peter A. Facione,1990:10). تاقىكرنا كالىفۇرنىيا نمونە يا ساللا (2000) ب شىوھيى ئوئى يى پەسەن ژ ھەر دوو نمونە يىن دى (A-1990, B-1992) پىكدهيت و تايبەتە د پىشكىشكرنا پىژانينان ب شىوھيى وئىنە و ھىلكاردايە و نمونە يا ئوئى يا دەستپىكى ژ (46) برگان پىكدهيت و (22) برگە ژ نمونە يا (A-1990) وەرگرتينە و (12) برگە يىن نوئى دارشستينە و (12) برگە ژ نمونە يا (B-1992) وەرگرتينە و ب ژىبرنا (12) برگە يان ژ نمونە يا (2000) ئ و ھەتا ژمارا برگە يان بووينە (34) (مريم سالم الرىجى، 2008: 94)، چاپوكييين ئوئى تاقىكرنى يىن پۆلينا (پيتر فاشيون) ئوئى ئەقەنە:

1. چاپوكييا پوونكرنى - Interpretation Skills :
ئەق چاپوكييا ئامازەيى ب دەربىننى ل تىگەھەشتەن و اتا وگروڤ دكەت يىن بەستنى ل سەر شارەزايى ژ ئەزمون و ھەلوئىست و ئەنجام و رىسا و پىنما و پىفەرەن دكەن، ژ ئەقان چاپوكييان، وھكو (پۆلن، پۆختەكرنا واتايى، پوونكرنا واتايى) پىكدهيت.

2. چاپوكييا شىرۆفەكرنى - Analysis Skills :
ئەقە ب مەبەستا دياركرنا پەيوەندىيا بەلگەھىنانا مەبەستدار و ھوشى د نافبەرا دەربىن و پرسىيار و چەمك و تايبەتەندىي و شىوازىن دى يىن دەربىننىدا دكەت و ژ دەربىن ل بىروباوەر يان بىراردان يان بىژانين يان بۆچوونان پىكدهيت، ژ ئەقان چاپوكييان، وھكو (پشكىننا بۆچوونان، پەيداكرن يان لىگەريان ل ئارگيومىنت و شىرۆفەكرنا ئەوان) پىكدهيت.

3. چاپوكييا ھەلسەنگاندنى - Evaluation Skills :
پىقان دلدنيا دەربىنن يان ھەر دەربىنەكا دى، كو سالوخذانا تىگەھەشتەن و دپكىكرنا مرقى پى دكەت، يان سالوخذانا ئەزمونىن ئوئى و بار و بىيار و باوهرى و بۆچوونىن ئوئى دكەت، ھەروەسا پىقان ھىژا لۆجىكى يا پەيوەندىي بەلگەھىنانا مەبەستدار يان دروست ژ دەربىنن يان يان پرسىياران يان تايبەتەندىيان يان ھەر شىوھيەكى دى يى دەربىنن دكەت، ژ

چاپوكييين (ھەلسەنگاندنا گۆنتان، ھەلسەنگاندنا ئارگيومىنتان) پىكدهيت.

4. چاپوكييا ھەرئەنجامى - Inference Skills :
ئەق چاپوكييا ئامازەيى ب دياركرن و دابىنكرنا تۆخمىن پىدقى ژبو پۆختەكرنا ھەرئەنجامىن لۆجىكى يىن پەيوەندىيا بەلگەھىنانا مەبەستدار يان دروست ژ دەربىنن يان يان پرسىياران يان تايبەتەندىيان يان ھەر شىوھيەكى دى يى دەربىنن دكەت، مەبەست ژ ئەقى چاپوكييا شىنانا ل سەر پەيداكرن يان دروستكرنا ئارگيومىنتان يان گەنگەشەكرن ب پىكىن لۆجىكى، ژ چاپوكييين (پشكىنكرنا گروڤان و ئەندىشەكرنا گروڤان و گەھەشتەن ب ئەنجامان) پىكدهيت.

5. چاپوكييا رافەكرنى - Explanation Skills :
دويف بسپۆر و شارەزايىن دىلفى بۆ ئەقى چاپوكييا ئوئى شىنانا تايبەتەن ل سەر راگەھاندنا ئەنجامىن ھزرا خۆ يا لۆجىكىيە و پاشى پاساوكرنا ئوئى ھزرى د چارچۆقى ئەوان دەربىنن ب بەلگە و چەمكافە و رىك و شىوازىن لۆجىكى و پىفەرە و چارچۆقى ئوئى بكەت، بەلكو ئەو دەربىنن يىن ئەنجام ل دويف دەيتە دارشتەن، ژ چاپوكييين (راگەھاندنا ئەنجامان، بەھانەكرنا رىنمايان، نمايشكرنا ئارگيومىنتان) پىكدهيت.

6. پىكخستنا خۆيى - Self-Regulation Skills :
ئەق چاپوكييا پتر ژ چاپوكييين دى گرنگى پى دەيتەدان، چونكى دەليئەقى بۆ ئەوان كە سىن خودان ھزرا پەرخنەيى دپەخسىنىت، كو ئەو كارى ل سەر باشتىركرنا ھزرا خۆ ئانكو تاك ھزرا پەرخنەيى ل سەر خۆ پراكتىك بكەت، ژ چاپوكييين (ھەلسەنگاندنا خۆيى، راستفەكرنا خۆيى) پىكدهيت (Peter A. Facione,1990:5)
(6) ئەق چاپوكييا د فەكۆلينا ناهىتە بكارھىنان، ژبەركو ب فىرخوازى ب خۆفە ل دەمى ئەنجامدانا تاقىكرنى گىدايە.

تايبەتەندىي تاقىكرنا كالىفۇرنىيا يا ھزرا پەرخنەيى - CCTST :

- 1- پوونكرن و پىناسەيا ھزرا پەرخنەيى ل دويف پىناسەيا زانايىن كۆنفرانسى دىلفى (Delphi) بۆ فەكۆلنى ھاتىيە پىكخست.
- 2- تاقىكرن ب شىوھيەكى تايبەت و گۆنجايى بۆ ئاستىن خواندنى ژ قونانا ئامادەيى و زانكۆيى ھاتىيە بەرھەفكرن.
- 3- تاقىكرن ژ (34) برگە يان ژ جورى فرەھ چەشن پىكدهيت، كو پىدقى ب دەمى درىژ بۆ بەرسفدائى يان راستفكرنى نىنە.
- 4- تاقىكرن ل سەر ھەممايى پەگەز و نەژاد و كلتور و بسپۆرىيا ئەكادىمىي و ئاستى باوهرى تاكى ب شىنانىن ئوئى ل سەر

گرنگیی ب باه تیئین کیشسه و گرمیی دهن (محمد خالد محمد شنگاوی، 2003: 27).

3. پشکا دووی: بهرچا فکرن ئارمانجین فه کولینی و گهنگه شه کرن

د نه فی پشکیدا ئامازه ب په یوه ندیا بگورین فه کولینی (تاکین فه کولینی، قوناغخواندنی، ژیی) ب چاپوکییین هزا ره خه یی یین تاکیکرن کالیفورنییا فه هاتییه نه نجامان و د دیارکرن ئارمانجاندا فه کولری په نا بو ئاماری برییه و ئارمانجین فه کولینی ل خواری پیزکرینه:

فه کولینی دهره نیایه و نه نجام د خسته یی ژماره (1) دا دیاردین، وه کو:

هزا ره خه یی نینه و نه ف پوونکره ژ لای دانه ری نه فی تاکیکرنیقه ژ نه نجامی تاکیکرن نه وی ل سه ر فی رخوازان هاتینه دارشتن.

5- برگه یین تاکیکرنی هج به که و زارافین پیشه یی یین تاییهت د نا قدا نین و هر ژ ده سته یکی بو تاکیین د ژیین زانکو و پیگه هه شتیدا دیار و ناسیازن نه وین، کو د قوناغین پیگه هه شتتا نورمال و نه کادیمیدا دهینه بکارهینان.

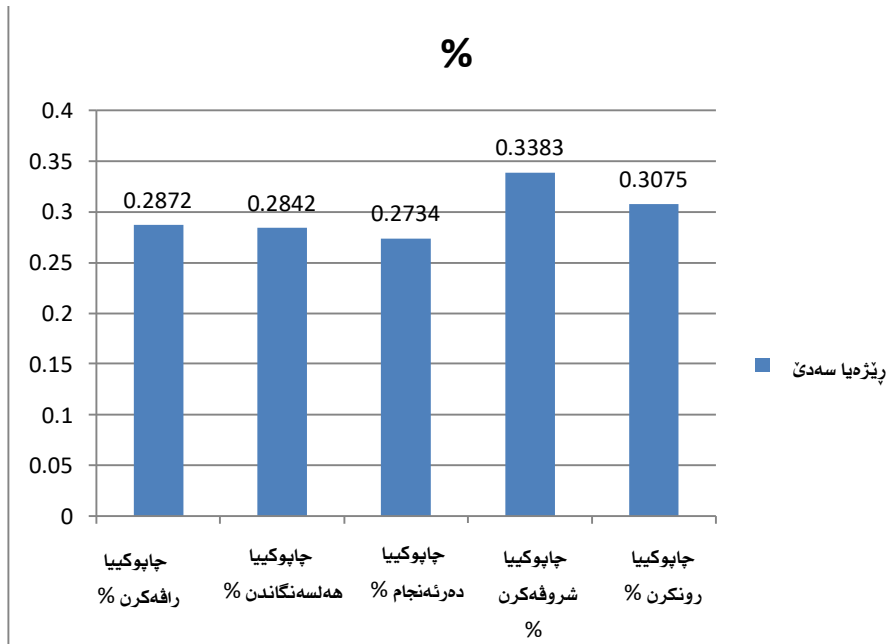
6- ئاستین زانیا رییان ب ناهه رۆکی با به تین زانکوییه فه گریدیایی نینه، هنده ک برگه به ره ف بی لایه نییی دچن و هنده ک

1.3. ژبو زانینا پیژه یا هه بوونا چاپوکییین هزا ره خه یی ل ده ف تاکیین سه میلا فه کولینی ب شیوه یی گشتی:

ژبو دلنیا بوون ژ نه فی ئارمانجی فه کولری ناهه ندی ژمیری و سه رجه م و پیژه یا سه دی یا هر چاپوکییه کی ل ده ف تاکیین سه میلا

چاپوکی	پوونکرن	شروقه کرن	دهرته نجام	هه لسه نگاندن	رافه کرن
sum	977	967	620	2302	1046
N	567	567	567	567	567
mean	1.72	1.71	1.09	4.06	1.84
%	0.2872	0.2842	0.2734	0.3383	0.3075

خسته یی ژماره (1) وه سفا ئاماری یا هه می چاپوکییان

نه خسه یی ژماره (1) دیارکرن پیژه یا سه دی یا چاپوکییان

و ل دویف خسته یی ژماره (1) پیژه یا سه دی یا چاپوکییین هزا ره خه یی یا تاکیکرن کالیفورنییا ل ده ف تاکیین سه میلا فه کولینی ب شیوه یی گشتی هر پینچ چاپوکیی ب پیژ ب نه فی شیوه یی (هه لسه نگاندن، رافه کرن، پوونکرن، شروقه کرن، دهرته نجام) هاتینه

و ل دویف خسته یی ژماره (1) پیژه یا سه دی ب نه فان نمره یان هاتینه، چاپوکییا هه لسه نگاندن ب پیژه یا سه دی (0.3383) بلندترین چاپوکیی و ل په لیا ئیکی هاتییه و چاپوکییا پوونکرنی ل په لیا دووی و ب پیژه یا سه دی (0.3075) هاتییه و چاپوکییا رافه کرن ل په لیا سییی و ب

دەرئەنجام ل پلەیا دوماهییی دناڤ چاپوکیاندا بۆ لاوازییا ناستی پیقانا ئەنجامین لوجیکی فەدگەریت و بکارهینانا ئەوان ب مەرەما بەستفەهینانا دەرئەنجامان ل دەڤ سەمپلا فەکۆلینی، کو ب شیۆهیی لوجیکی هزر د دیارکرن و پوونکرنا بابە تاندا ناکەن.

ب مەرەما زانینا ئایا ئەو دانایین ل سەری دخشتهیی ژماره (1) دا دبیتە دالا ئاماری یان نەخیز و یۆ ئەڤی مەرەمی فەکۆلەری تاقیکرنا تائی یا ئیک لایی بکارهینایە و ئەنجام د خشتهیی ژماره (2) دا هاتینە، وەکو:

رێژەیا سەدی (0.2872) هاتییه و ل پلەیا چاری چاپوکییا شروڤه کرن ب رێژەیا سەدی (0.2842) هاتییه و چاپوکییا دەرئەنجام ل پلەیا پینجی و ب نزمترین رێژەیا سەدی (0.2742) هاتییه و بۆ پتر پوونکرنی بنیره نەخشتهیی ژماره (1)، ب ئەڤی شیۆهیی چاپوکییا هەلسەنگاندنی ل دەڤ تاکین سەمپلا فەکۆلینی ل پلەیا ئیکی هاتییه ئەڤه بۆ چەند هۆکارهکان فەدگەریت، کو سەمپلا فەکۆلینی پتر دویڤچوونی ل هزران و گریدانا ئەوان ب ئارمانجانڤه و پيشیبینکرن ب ئەنجامان دکەت و هەولدهت پوونکرنا هەر لیلی یان نەدیارهکی ب بەستن ل سەر بەلگەیان پوون بکەن، هاتنا چاپوکییا

خشتهیی ژماره (2) تاقیکرنا تائی یا ئیک لایی

نیشانه	بهای تائی		لادەری پیڤەری	نافەندی ژمیری	نافەندی گریمانەیی	سەمپل
	خشتهیی	دەرکەفتی				
جوداهی د بەرژەوندییا نافەندی گریمانەیی هەیه	1.65 (0.05) (566)	664.09	2.674	10.43	85	567

گشتی و هزرا پەخنەیی بۆ فیکرکار و تاکین سەمپلا فەکۆلینی یی نوییه ، چونکی هەتا نوکە چ پینگاڤ ژبۆ بکارهینانا چاپوکیین هزرکرنی د بیافی پەرورده و فیکرکرنی و خواندنا بلنددا ل هەرئەما کوردستانا عیراقی نەهاتینە هاقیتن.

2.3. زانینا پەیهوهندییا بگۆری قوناغا خواندنی ب

چاپوکیین هزرا پەخنەیی یا تاقیکرنا کالیڤۆرنییا فە :

ژبۆ دلنیا بوون ژ ئەڤی ئارمانجی فەکۆلەری سەرجه م و نافەندی ژمیری و رێژەیا سەدی یا هەر چاپوکییهکی ل دەڤ تاکین سەمپلا فەکۆلینی ل دویڤ بگۆری قوناغا خواندنی دەرئەنجام و ئەنجام د خشتهیی ژماره (3) و نەخشتهیی ژماره (2) دا دیاردین، وەکو:

ل دویڤ خشتهیی ژماره (2) بهایی تائی یی دەرکەفتی مەزنتره ژ بهایی خشتهیی، ل ئەڤیری دی جوداهی د نافەنداندا هەبیت و د بەرژەوندییا نافەندی گریمانەیدا هەیه، کو تاکین سەمپلا فەکۆلینی چاپوکیین هزرا پەخنەیی بین تاقیکرنا کالیڤۆرنییا ل دەڤ ئەوان نینە و ئەڤه فەدگەریت بۆ نەبوونا شارەزاییا فیکرکاران ل سەر بکارهینانا چاپوکیین هزرا پەخنەیی د بابە تانین خواندنی ل زانکوی ب گشتی، چونکی فیکرخواز ل دویڤ ئەوان چاپوکییان دشین ب شیۆهیی بابەتی سەردەرییی لگەل بابەت و ئاریشهیان بکەن و بریارین لوجیکی بەدن، خالەکا دی نەبوون و لاوازییا کەرتین پەرورده و فیکرکرنی و خواندنا بلند ل سەر بکارهینانا چاپوکیین هزرکرنی ب گشتی د بیافی پەرورده و فیکرکرنی؟ هەرورەسا بابەتی چاپوکیین هزرکرنی ب

خشتهیی ژماره (3) سالوخوانا ژمیری یا چاپوکییان ل دویڤ بگۆری قوناغا خواندنی

قوناغا					
پاڤەکرن	هەلسەنگاندن	دەرئەنجام	شروڤه کرن	پوونکرن	Sum
548	1186	323	516	560	N
292	292	292	292	292	Mean
1.88	4.06	1.11	1.77	1.92	%
.3128	.3385	.2765	.2945	.3196	sum
498	1116	297	451	417	N
275	275	275	275	275	mean
1.81	4.06	1.08	1.64	1.52	%
.3018	.3382	.2700	.2733	.2527	

پشکداریکری (567) یه و ل سەر قوناغا ئیکی ب رێژەیا (292) و قوناغا چاری (275) دابەش دیت، د دیارکرن ئارمانجا نافیدیا ب

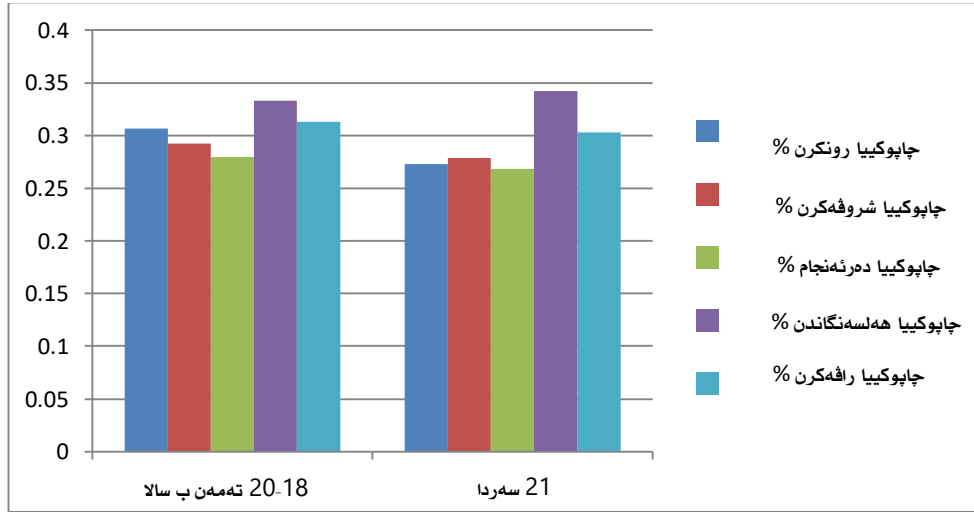
ئەگەر تیبینیا خشتهیی ژماره (3) بکەین، جیاوازی د رێژەیا چاپوکیین نافیدیا هەیه، رێژەیا سەمپلا فەکۆلینی سەرجهمی

هیه، چاپوکیا دهرئه نجام ل دهف قوناغا چاری ل پله یا چاری و ب پیزه یا سه دی (2700 . 0) هاتیبه و ل پله یا پینچی چاپوکیا روونکرئی ل دهف قوناغا چاری ب پیزه یا سه دی (0.2527) هاتیبه ل ئە قیری دیاردبیت، کو چاپوکیا روونکرئی ل دهف قوناغا ئیکی ژ قوناغا چاری بلندتره و ل پله یا دووی ژ چاپوکییین دی دهیت، ب شیوهیه کی گشتی ژ ئەقان ئەنجامان دیاربوو، کو چاپوکیا هه لسه نگانندی ل دهف تاکین سه مپلا فه کولینی یین قوناغا ئیکی و قوناغا چاری ل پله یا ئیکی هاتیبه لقیره دیاربوو، کو فیرخوازی قوناغین نافبری شیانا ل سه لینگه ریان ل به لگه یین لوجیکی د بریاردان و روونکرنا بابهت و ئاریشه یاندا هیه، زمترین چاپوکیی ل دهف قوناغا ئیکی چاپوکیا دهرئه نجام بوو، چونکی ژیی قوناغا ئیکی د ناقه را (18-20) سالیاده و بریاردان و تیگه هشتن ل سه رهندهک بابهت بۆ ئەوان قۆرسه، وهکو پیفانا دهرئه نجامین لوجیکی و بکارهینانا ئەوان ب مەرما بدهستفه هینانا دهرئه نجامان بکهت، چاپوکیا روونکرئی ل دهف قوناغا چاری زمترین پیزه یا سه دی وه رگریه، چونکی قوناغا چاری چالاکیین زانستی وهکو ناماده کرن و به ره فکرنا سمیناران ب پیزه یا کیم ئەنجامدینه و ژبه رهندي ئەوان شیان ل سه ر جوداهیکرن د ناقه را راستی و بوجوواندا نینه و دویفچوون ل شاشیپین لوجیکی د ئارگومینت و گهنگه شاندا نینه. ب شیوهیه کی گشتی پیزه یا هه بوونا چاپوکییین هزا رهخنه یی یا تاقیکرنا کالیفورنیا ل دهف تاکین سه مپلا فه کولینی یین قوناغا ئیکی بلندتره ژ قوناغا چاری و ئەفه فه دگه پیت بۆ سه رده ریا فیرخوازان لگه ل خواندا هزی و ئەنجامدانا چالاکیین زانستی، وهکو پیشکیشن و به ره فکرنا سمیناران و ئەفه دبیته ئەگه رهک بۆ بلندبوونا و زانین و تیگه هشتنا بابهت ل دهف ئەوان.

دیسا فه کولری به ستن ل سه ر نه خشه یی ژماره (2) کریه، ب مەرما روونکرنا باشت و زانینا هه بوونا په یوه ندییی د ناقه را بگوری قوناغا خواندنی و چاپوکییین نافبریدا و بۆ ئەفی ئارمانجی فه کولری هه ف په یوه ندییا بیکفه گریدی یا بوینت بایسریال بکارهینایه، کو بهایی (Sig) کیمتره ژ بهایی (0.05) و ئەفه دیار دکهت، کو په یوه ندی د ناقه را بگوری قوناغا خواندنی و چاپوکییین نافبریدا د به رزه وندییا قوناغا ئیکیدایه، چونکی ناقه ندی نمیره یین ئەوان بلندترن ژ ناقه ندی نمیره یین قوناغا چاری و ئەنجام د خسته یی ژماره (4) دا هاتینه:

شیوهیه کی گشتی پیزه یا سه دی یا هه بوونا چاپوکییین نافبری ل دهف قوناغا ئیکی بلندتره ژ قوناغا چاری و ئەفه بۆ چه ند هؤکاره کان دزفريت، وهکو شیوازی خواندا قوناغا ئیکی ل دویف سیسته می بۆلونی^{بتر} و سمسته رانه و فیرخوازه ته وه ری پروسسنا زانستیبه و ل دویف پاسپاردین فیکاری پاورتین زانستی و ئەرک و سمیناران به ره فه دکهت و فیرخوازه پتر په رتووکخانی بکاردهینیت و روونکرن و بریاردانی ب شیوازی زانستی ل سه ر بابهت ل دهف قوناغا چاری کو سیسته می خواندا ئەوان ئاساییه و فیکاری هه می بابهت ل به ره فه دکهت و پیزانینان ددهت فیرخوازان، هه روه سا قوناغا ئیکی ژیی ئەوان جیاوازه و ل دویف ژمارا پیزه یا سه دی، کو ئەوان ب شیوه یی لوجیکی په فتار لگه ل چاپوکییین نافبری کریه، هه ر چه ند قوناغا چاری ژیی ئەوان ژ قوناغا ئیکی مه زتره و دیار بوو، کو ژیین بچوویک پتر شیانا ل سه ر چاپوکییین نافبری هیه و پتر دشین بابهت شروقه بکهن و زوی بریاری ل سه ر بابهت ل نادهن، هه روه سا ل دویف پیزه یا سه دی یی قوناغا ئیکی دیاربوو، کو چه ند ژیی بچویکتر بیت، دی پیزه یا پشکداریکرن و ئەنجام باشتربن. دهره یی هه بوونا چاپوکییین ل دهف سه مپلا فه کولینی، کو چاپوکیا هه لسه نگانندی ب بلندترین پیزه یا سه دی (0.3385) و ل پله یا ئیکی ل دهف قوناغا ئیکی هاتیبه و پاشی چاپوکیا روونکرئی ل پله یا دووی و ب پیزه یا سه دی (0.3196) هاتیبه و پاشی چاپوکیا رافه کرنی ل پله یا سییی و ب پیزه یا سه دی (0.3128) هاتیبه و ل پله یا چاری و ب پیزه یا سه دی (0.2945) چاپوکیا شروقه کرنی هاتیبه و چاپوکیا دهرئه نجام ب پیزه یا سه دی (0.2765) ل دهف سه مپلا نافبری هاتیبه، کو زمترین پیزه یا و ل دهف قوناغا چاری هه لسه نگاندن ل پله یا ئیکی و ب پیزه یا سه دی (0.3382) هاتیبه و هه رچه ند هه ف چاپوکیا نافبری ل دهف قوناغا ئیکی بلندتره ژ قوناغا چاری و ب پله یا ئیکی ژ چاپوکییین دی هاتیبه و ئەفه بۆ خواندا پتر و پاده یی هزی یی قوناغا ئیکی دزفريت، چاپوکیا رافه کرنی ل دهف قوناغا چاری ل پله یا دووی و ب پیزه یا سه دی (0.3018) هاتیبه و ل دویف ئەفی پیزه یا هه بوونا چاپوکیا نافبری ل دهف قوناغا ئیکی ژ قوناغا چاری بلندتره، چاپوکیا شروقه کرنی ل دهف قوناغا چاری ل پله یا سییی و ب پیزه یا سه دی (0.2733) هاتیبه، ل ئە قیری دیاردبیت، کو قوناغا ئیکی پتر شیان ل سه ر چاپوکیا شروقه کرنی ژ قوناغا چاری

1.82	4.11	1.07	1.67	1.64	mean
.3031	.3423	.2685	.2785	.2728	%

نہ خشہیی ژمارہ (3) بی پڑہیا سہدی بی چاپوکیا ل دویف بگوری ژبی

دیارکنا نارمانجا نافبری ل دہف توڑا ژبیین ئوان د سہر (21) سالییدا و چاپوکیا نافبری ب ئہفی شیوہی ہاتینہ، چاپوکیا ہلہسہ نگانندی ل پلہیا ئیکئی و ب بلندترین پڑہیا سہدی (0.3423) ہاتیبہ و چاپوکیا رافہ کرنی ل پلہیا دویئی و ب پڑہیا سہدی (0.3031) ہاتیبہ و چاپوکیا شروفہ کرنی ل پلہیا سیئی ب پڑہیا سہدی (0.2785) ہاتیبہ و چاپوکیا روونکرنی ل پلہیا چاری و ب پڑہیا سہدی (0.2728) ہاتیبہ و چاپوکیا دہرئہ نجام ل پلہیا پینچی و ب پڑہیا سہدی (0.2685) ہاتیبہ، ل دویف ئہقان ئہ نجامان پڑکرننا چاپوکیا نافبری ل دہف ئہفی توڑی ب ئہفی شیوہی (ہلہسہ نگاندن، رافہ کرن، شروفہ کرن، روونکرن، دہرئہ نجام) ہاتینہ و چاپوکیا ہلہسہ نگاندن ل پلہیا ئیکئی ہاتیبہ و پڑہیا سہدی یا ئہوی بلندترہ ژ توڑا (18-20) سالی ہرچہ ندہ ل دہف ئوان ل پلہیا ئیکئی ہاتیبہ بؤ پتر روونکرنی بنیرہ نہ خشہیی ژمارہ (3) و ل دہف توڑا د سہر ژبیئی (21) سالییدا ب ہیزترہ ہاتیبہ و ئہفہ بؤ جوداھیا ژبی دزقریت، چاپوکیا دہرئہ نجام لاوازترین چاپوکیا ل دہف توڑا نافبری و ئہفہ بؤ نہ بوونا پیقانا دہرئہ نجامان ب شیوہی لوجیکی ل دہف ئوان، ب شیوہی کی گشتی چاپوکیا نافبری ل دہف توڑا د نافبرہ ژبیئی (18-20) سالییدا ب ہیزترہ و بلندترہ بوون و چاپوکیا ہلہسہ نگانندی ل پلہیا ئیکئی ل دہف ہرردو توڑان ہاتیبہ، بؤ پتر روونکرنی بنیرہ نہ خشہیی ژمارہ (3) .

ب مہرما زانینا ئایا پھیوہندی د نافبرہ بگوری ژبی و چاپوکیا اندا ہہیہ، فہکڑہری بہستن ل سہر ہفہ پھیوہندی پیکفہ گریڈانی ب پوینت باسیریا ل کریہ و ئہ نجام د خشہیی ژمارہ (5) دا ہاتینہ :

ئہگہر تیبینیا خشتہیی ژمارہ (5) بکہین، جیاوازی د پڑہیا چاپوکیا نافبرہ ہہیہ، تاکین سہمپلا فہکڑہی ل دویف بگوری ژبی ل سہر ژبیئی د نافبرہ (18-20) سالییدا و د سہر ژبیئی (21) سالییدا ہاتینہ دابہ شکر، د دیارکنا نارمانجا نافبرہ و پڑکرننا چاپوکیا نافبری ل دویف پڑہیا سہدی ل دہف توڑا ژبیئی ئوان ژ (18-20) سالی ب ئہفی شیوہی ہاتینہ، چاپوکیا ہلہسہ نگانندی ل پلہیا ئیکئی و ب بلندترین پڑہیا سہدی (0.3330) ژ چاپوکیا نافبری ل دویف و پاشی چاپوکیا رافہ کرنی ل پلہیا دویئی و ب پڑہیا سہدی (0.3134) ہاتیبہ و چاپوکیا روونکرنی ل پلہیا سیئی و ب پڑہیا سہدی (0.3065) ہاتیبہ و چاپوکیا شروفہ کرنی ل پلہیا چاری و ب پڑہیا سہدی (0.2920) ہاتیبہ و چاپوکیا دہرئہ نجامی ب نزمترین پڑہیا سہدی (0.2800) ل پلہیا پینچی ہاتیبہ، واتہ پڑکرننا چاپوکیا نافبری ل دہف توڑا ژبیئی ئوان (18-20) سالی ب ئہفی شیوہی (ہلہسہ نگاندن، رافہ کرن، روونکرن، شروفہ کرن، دہرئہ نجام) ہاتینہ، چاپوکیا ہلہسہ نگانندی ل پلہیا ئیکئی ل دہف توڑا نافبری ہاتیبہ، چونکی ئوان شیان ل سہر بہرہ مہینانا بہلگہ و نارگیومینتانا د تیگہ ہشتن و ہلویستاندا ہہیہ و دویچقون و شروفہ کرنا بابہ تان ب شیوہی لوجیکی دکہن، چاپوکیا دہرئہ نجام لاوازہ ل دہف توڑا نافبری، چونکی ژبیین ئوان د نافبرہ (18-20) سالییدا و تیگہ ہشتن ہہمی برگہ یین تافیکرنا کالیفورنیا (CCTST) بؤ ئوان کارہکی ئاسان نینہ و دبیت بؤ ئوان قورس بیت.

خشته‌یی ژماره (5) یی بهایی هه‌ڤه‌ پە‌یوه‌ندییا پێک‌ه‌گرێدانی پوینت با‌یسریال ل دو‌یف ب‌گۆرێ تو‌یژا ژبی

به‌لگه	بهایی تائی		Std. Deviation	Mean	N	ژی
	ئاستی ده‌لاله‌تی و بهایی	بهایی پوینت با‌یسریال				
جوداهمی نینه	Sig	0.052	2.966	10.59	242	20-18
	(0.05)	(0.21)	2.431	10.31	325	21 دسه‌ردا

فیرخ‌وازان ل دو‌یف شیانا خۆ یا هزری به‌رسفا تا‌قیرنا کالی‌فۆرنیا یا چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی هه‌لب‌زاردیه، چونکی د ناڤه‌سیسته‌می زانکۆیا نافه‌ریدا و ل ده‌ڤه‌ سه‌مپلا ڤه‌کۆلینی چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی زۆر لاوازن و نین و نه‌ڤه‌ بۆ نه‌بوونا پلانا فیرکاری ب گشتی و سه‌رۆک پشک و زانکۆیا نافه‌ری ب تابه‌تی دزڤیت و هه‌روه‌سا وه‌زاره‌تا خواندنا بلند هه‌ر دویره ژ باه‌تی دارشتنا یان بکارهینانا چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی د ناڤه‌سیسته‌می خواندنیدا، ژ به‌ر نه‌ڤی هۆکاری پێژه‌یا چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی نینه و لاوازه، هۆکاره‌کی دی یی نه‌بوونا چاپوکییێن نافه‌ری سیسته‌می په‌روه‌رده و فیرکرتیه، کو سیسته‌می خواندن و ژینگه‌ها هۆلا خواندن نه هاندهرن بۆ بکارهینانا چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی ب گشتی و ژ به‌ر نه‌ڤی فیراخ‌وازان قوتابخانی ده‌یته زانکۆیی بی هه‌بوونا پێزانینان یان شیوازی په‌فتارکرنی لگه‌ل باه‌تان، چونکی هزرا په‌خنه‌یی ژ ئازراندنا په‌رسیاران و به‌رسفدانا نه‌وان ب شیوه‌یی لۆجیکی و باه‌تی ده‌ستپێدکته و نه‌ڤه‌ گرنه‌گه‌ بۆ فیرخ‌وازی، کو فیری شیوازی په‌رسیارکرن و چاوانیا هزرا په‌خنه‌یی بیت و ب نه‌ڤی شیوه‌یی سیسته‌می خواندن و فیرکرنی ل وه‌لاتان پێشده‌ڤیت، هۆکاره‌کی دی یی نه‌بوونا چاپوکییێن نافه‌ری نه‌بوونا په‌یوه‌ندییان د ناڤه‌را زانکۆ و جفاکیدا، کو ل زانکۆیان بنتی باه‌ت ب شیوه‌یی تیوری بی پراکتیک د ناڤه‌ جفاکیدا ده‌ینه خواندن ژ به‌ر هندی هزرا ژۆریه‌یا فیرخ‌وازان به‌رتنه‌گه‌ و شیانا شروڤه‌کرن و ب‌پیرادانی ل سه‌ر باه‌تان نینه، ژ لای جفاکیه، کو جفاکی کوردی ژ لای په‌وشن‌په‌ریا جفاکیه‌ لاواز و گرتیه و هاندهر و هاریکار نینه ل سه‌ر فیربوونا هزراکرن و هزرا په‌خنه‌یی.

5. نه‌نجام

1. په‌وه‌رده و فیرکرن بیاڤین گرنه‌گین ئافا‌کارنا جفا‌کانه و ل دو‌یف خواستین نه‌ڤی سه‌رده‌می پێدڤیه فیرخ‌وازان ل قوتابخانان فیری چه‌وانیا هزراکرنی بکه‌ن.
2. زمان و هزرا پێک‌ه‌گرێدانه و ب هه‌ڤه‌ هه‌ناسی دکه‌ن و پێک‌ه‌گرێن و کرایارا هزراکرنی، وه‌کو کرایارا هه‌ناسه‌دانیه یا‌کو زینده‌وه‌ر نه‌شین بی نه‌وی بژین.
3. پێژه‌یا هه‌بوونا چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی ل ده‌ڤه‌ تاکین سه‌مپلا ڤه‌کۆلینی ب شیوه‌یی گشتی و بهایی تائی بی ده‌ره‌ک‌ه‌فتی

د تیبینکرن خشته‌یی ژماره (5) دا دیاردبیت، کو بهایی (sig=0.21) بلندتره ژ بهایی ئاستی دالی (0,05) و نه‌ڤه‌ ب نه‌بوونا په‌یوه‌ندیی د ناڤه‌را چاپوکییێن هزرا په‌خنه‌یی یا تا‌قیرنا کالی‌فۆرنیا و ب‌گۆرێ تو‌یژا ژبیدا نیشان دده‌ت، هه‌رچه‌نده‌ تو‌یژا ژبی (18-20) ژ تو‌یژا ژبی د سه‌ر (21) سالیدا د هه‌بوونا چاپوکییێن نافه‌ریدا زۆر با‌شتر بوون، ل نه‌ڤه‌ فیرکاری دیاردبیت، کو ژبی کارتیکرن ل سه‌ر بکارهینانا هزرا په‌خنه‌یی نینه، نه‌ڤه‌ بۆ لاوازییا خواندنا بلند و ڤه‌کۆلینی زانستی ڤه‌دگه‌ریت، کو هاندانی ل سه‌ر بکارهینانا چاپوکییێن هزراکرنی ناکه‌ت و ب هه‌چ شیوه‌یان فیرخ‌وازان زانیاری ل سه‌ر نه‌بوون و ل دو‌یف شیانی خۆ یین هزری به‌رسفا تا‌قیرنا کالی‌فۆرنیا دایه‌.

4. گه‌نگه‌شه‌کرن نه‌نجامان

زانکۆ نه‌و دامه‌زراه‌یا فیربوونی یا خواندنا بلند و نه‌نجامدانا ڤه‌کۆلینان و ب‌ه‌وانامه‌یین نه‌کادیمی دده‌ت ده‌رچوویان، کو هه‌ر ئیک ل دو‌یف بسپۆریا خۆ د بیاڤی خۆدا کاردکته، زانکۆ ب مه‌رما کۆمکرن و گه‌هاندنا زانیی ده‌یت ژینگه‌ها زانکۆیی جیاوازه ژ ژینگه‌هین دی، چونکی فیرخ‌وازان تیدا زانست و زانیی و که‌سین زانا و نه‌کادیمی دبیت.

سیسته‌می خواندن ل زانکۆیا زاخۆ ب دوو شیوه‌یانه یی ئیک سیسته‌می ئاساییه، کو فیرکار تیدا ته‌وه‌ری خواندن و پێشکێشکرن پێزانینا به‌ی دووی سیسته‌می بۆلۆنییه، کو سیسته‌مه‌کی نوییه و جیاوازه ژ یی که‌ڤن و هاورده کرییه ژ زانکۆیه‌کی ل ئیتالیا ژ لای وه‌زاره‌تا خواندنا بلند و ڤه‌کۆلینی زانستی یا حکومه‌تا هه‌ریم کوردستانا عه‌راقی بۆ زانکۆیی هه‌ریم نافه‌ری و ل ساللا خواندنا (2017-2018) بنتی وه‌کو تا‌قیرن ل زانکۆیا چه‌رمو و زانکۆیا زاخۆ هاتیه بکارهینان و پشتی دوو سالان ژ هه‌سه‌نگاندنی ژ لای وه‌زاره‌تا خواندنا بلند و ڤه‌کۆلینی زانستی یا حکومه‌تا هه‌ریم کوردستانیه ب‌پیرا ل سه‌ر بکارهینانا به‌رنامه‌ی نافه‌ری ل زانکۆیی دی ژی هاتیه دان و جوداهیا نه‌ڤی سیسته‌می فیرخ‌وازان پتر نه‌کتیه و سه‌ره‌دانا په‌رتو‌وکخانی ب مه‌رما خواندن و دروستکرن پاپۆرت و ڤه‌کۆلینان دکه‌ت، ژ به‌ر نه‌ڤی چه‌ندی د هنده‌ک چاپوکییاندا و ل دو‌یف ب‌گۆرین ڤه‌کۆلینی پێژه‌یا سه‌دی ل ده‌ڤه‌ نه‌وان بلندتر بوو، کو

- 5- د. وليد رفيق العياصره، التفكير واللغه، الكبعه الاولى، دار اسامه للنشر والتوزيع، 2011، الاردن-عمان.
- 6- د.صلاح الدين حسين الهيلى، الاساليب الاحصائيه فى العلوم الاداريه "تجبيقات باستخدام Spss، را:أ،د، وليد اسماعيل السيفو، الكبعه الپانيه، دار وائل للکباعه والنشر، عمان-الاردن، 2006.
- 7- د.عدنان يوسف العنوم - د. عبدالناصر ثياب الجراح - د.موفق بشاره، تنمية مهارات التفكير (نماذج نظريه و تجبيقات عمليه) الكبعه الپامنه، دار المسيره للنشر و الكبع، عمان -الاردن، 2019.
- 8- د.عصام زكريا، المنطق و التفكير الناقد، الكبعه الاولى، دار المسيره للنشر و التوزيع و الكباعه، عمان الاردن، 2012.
- 9- د.على سامى على الحلاق، اللغه و التفكير الناقد اساس نظريه و استراتيجيات تدريسيه، دار المسيره للکباعه و النشر، الاردن، 2010.
- 10- د.محمد حسين محمد رشيد (القادرى) -منى عكا الله الشويلات، الاساليب الاحصائيه فى العلوم الاداريه "تجبيقات باستخدام spss"، الكبعه الپانيه، دارصفا و النشر و التوزيع، عمان، 2014.
- 11- د.محمود السعمران، علم اللغه، دار النهجه العربيه للنشر و الكباعه و التوزيع، بيروت-لبنان، 2013.
- 12- د.وليد رفيق العياصره، التفكير الناقد و استراتيجيات تعليمه، دار اسامه للنشر و التوزيع، عمان - الاردن، 2011.
- 13- دنون برانس - تارکهن برودجت، التفكير النقدي مهاره القراوه و التفكير المنطقى، ت: سناو العانى، الكبعه الپانيه، دار الكتاب الجامعى، العين - الامارات العربيه المتحده، 2006.
- 14- ديفيد جيه هاند، علم الاحصا و مقدمه قصيره جدا، ت: احمد شكل، الكبعه الپانيه، مرسسه هنداوى للتعليم و الپقافه، مصر، 2016.
- 15- سعد زغلول بشير، دليلك الى البرنامج الاحصائى SPSS، الاصدار العاشر، المعهد العربى للتدريب و البجوب الاحصائيه، بغداد -العراق، 2003.
- 16- صالح محمد على ابو جادو-محمد بكر نوفل، تعليم التفكير " النظرية و التکبيق"، الكبعه السادسة، دار المسيره للنشر و التوزيع و الكباعه، عمان -الاردن، 2017.
- 17- موفق الحمدانى -عدنان الجادرى و اخرون، مناهج البجپ العلمى "اساسيات البجپ العلمى" راجعه: سعيد التل، الكبعه الاولى، مؤسسه الوراق للنشر و التوزيع، عمان-الاردن، 2006.

2.6. نامه يين نه كاديمى:

أ-ب زمانى عه ره بى:

1. محمد خالد محمد شگناوى، تقنين اختبار كالفورنيا لمهارات التفكير الناقد للکلبه الجامعيين فى الاردن، رساله ماجستير، جامعه مؤته -عماده الدراسات العليا، 2003.
2. حسن فهد عواد الؤسى، ابر استراتيجيات دوره التقصى الپنائيه و پنائيه التحليل و التركيب فى تحصيل ماده العروج عند کلبه كليات التربيه الاساسيه و تنمية تفكيرهم، رساله دكتورا، جامعه مستنصرية، 2019.

3.6 ب زمانى ئنگليزى:

- 1- Matthew Lipman ,thinking in education , Cambridge university press ,United Kingdom, 1995.
- 2- Brooke Noel Moore and Richard Parker ,Critical Thinking ,nine edition ,McGraw-Hill Higher Education , NEWYUORK ,AMIRECA,2009.

6. ليسته يا ژيدهران

1.6. پهرتووک:

أ-ب زمانى كوردى

- 1- د.شيزاد سه برى على، پراگماتيك، چاپخانهى حاجى هاشم، هه ولبتر، 2014.

ب-ب زمانى عه ره بى:

أ-په رتووک

- 1- أ.د. سناو ابراهيم ابو دقه- د.ابراهيم سمير صاقي، تجبيقات عمليه باستخدام (الرمز الاحصائيه للعلوم الاجتماعيه) SPSS فى البجپ التربوى و النفسى، الناشر مكتبه افاق، غزه -فلسگين، 2013.
- 2- أ.د. عبدالله بن محمد المفلح، التفكير و اللغه و التفاعى النفسى، مركز الكتاب الاكاديمى عمان - الاردن، 2018.
- 3- أمال اسماعيل حسن، ابرالنحو فى تنمية بچج مهارات التفكير اللغوى لى تلاميذ صف الپانى الاعدادى، العدد السابع العشر، مجله كليه التربيه - جامعه بور سعيد، يناير، 2015.
- 4- د. مريم سالم الربجى، التفكير الناقد فى الدراسات الاجتماعيه بين النظرية و التکبيق، دار الكتاب الپاقى للنشر و التوزيع، اربد - الاردن، 2008.

- 1 - ایمان قائد فارس، فاعلیه استخدام برنامج الکوررت فی تنمیه عادات العقل ومهارات التفكير الناقد فی ماده الاحیاءو لدی گالبات الصف الاول الپانوی بامانه العاصمه - صنعاء، 4-17.
 - 1 - ژ بهر مه تسیبیا به لاقبوونا په تایا کوررتوئا و ل دویتف بریارا حکومه تا هریمتا کوردستانا عیراقی بریارا پارگرتنا دهواما فیترخوارزین هریمتا کوردستانا عیراقی ل قوتابخانه و زانکویان بگشتی ل هریمتی ژ پیکه قتی (2020/2/26) هاتیبه دان و بنتی پیکا نه لکترونی پیکه چاره بوو ژبو به لاقورنا تاقیکورنا نافبری ل سهر فیترخوارزین سه مپلا فه کولینی و بابته ژلابی فه کوله ریفه ب پیکا موبایل د گروپین واتسناپ و فایبری بین قونایین خواندن هاته روونکرن.
 - 1 - چه نندین پیناسه بؤ زانستی ناماری - Statistics هاتیبه کرن، وه کو: نه وه بهر مه مینانا پوخته بین گونجایی ژ دانا یان نه و زانسته بی فه کولینی ل بریار و درنه نجامین تشته کی نه بار دکت (دیفیدجیه هاند، 2016: 10) و دبیته چه نندین جور و ب پیکا ته کنولوجیایی دهیتته نه نجامدان، ژ نه وان شیوه یان (spss کوررتکرنا Statistical Package for the Social Sciences) نه ژ جوره ژ همی جورین دی بین ناماری پتر دهیتته بکارهینان و دبیا فین (په روه رده، جفاکی، چاندنی، پیشه بی، هونری. . . هتد) دا دهیتته بکارهینان و ژ لای کومیانیا (SPSS) هاتیبه بهر مه مینان و ب شیوه یی نه لکترونی کار پی دهیتته کرن ب دارگرتنا دانا یان و پاشی کار کرن ل سهر و د ناف بهر نامی (lotus، excel) دا کار پی دهیتته کرن (سعد زغول بشیر، 2003: 8) و بؤ پتر پیزانینان ل سهر بهر نامی (SPSS) بنیره (محمد حسین محمد رشید (القادری)، 2014: 475 - 512).
 - 1 - نمونه بین لبرده ست (العینه المتاحه - available sample): گه له ک فه کولین به ستنی ل سهر نه فی جوری دکهن ژ بهر ناسانیا گه شتن ب داتا و سه مپلین فه کولینی، وه کو نیزیکیا جهی یان ناسانیا بهر سفدانا سه مپلی و نه نجامدانا تاقیکورنان ل سهر و کورکرن نه وان ب ناسانی یان پیشکیشکرنا روونکرن و سمینارین تاییه بؤ نه وان، وه کو فیترخوارزین قوتابخانه و زانکویان یان نه خو شین ل نه خو شخانان و زور جارن فه کوله ب ناچار یی نه فی جوری بکارهینیت، وه کو نه بوونا شیانین مادی یان نه بوونا دهمی. هتد (موفق الحمدانی، 2006: 207).
 - 1 - بؤ پتر پیزانینان ل سهر پؤلینین بگوران بنیره (موفق الحمدانی، 2006: 81 - 86).
 - 1 - سیسته می بؤلونی: نه ژ سیسته مه ل دویتف بریارا وه زار هتا خواندنا بلند و فه کولینین زانستی یا حکومه تا هریمتا کوردستانا عیراقی ل سالا (2018 - 2019) بریار ب بکارهینانا نه فی سیسته می خواندن ل زانکویا زاخو ل قونایا نیک هاتیبه دان و نوکه گه هشتیه قونایا چاری و سیسته می نافبری دابه شی هشت سمستران دبیت و فیترخواز تیدا ته وری خواندن و پیشکیشکرنا پیزانینایه لگه ل ناراسته کرنا فیترکاری ژی.
 - 3- David Crystal، A dictionary of Linguistics and Phonetics، fourth Edition، Blacweel publishers، United kingdom، 1997.
 - 4- Humanities unit Curriculum Development Institute Education Department، Teaching Thinking for Effective Learning، by Government printing Hong Kong، 1995.
 - 5- Andrew Radford، Syntax: A Minimalist Introduction، Cambridge University Press، 1997.
 - 6- Peter.A.Facione، Critical Thinking: A statement of expert consensus for purposes of education assessment and instruction "the Delphi Report"، California Acadmic prees، milbrea، USA، 1990.
 - 7- Peter . A . Facione، & NoreenC Facione،. California critical thinking skills test. California Academic Press. USA. from A, from B, from 2000 test Manual، 2002.
- 4.6. نه ترنیت:
- 1 توفیق مرعی - بکر نول، مستوی مهارت التفكير الناقد لدی گلبه کلیه العلوم التربیة الجامعیة (الونروا) قبول النشر البچپ 2006/2/12م، 9/11/2019
- <https://abhathna.com/files/maqa/500.pdf>
- 2- Peter.A.Facione، Critical Thinking what is it and it count، 2015.
- <https://www.researchgate.net/publication/311111111> (PDF) Critical Thinking: What It Is and Why It Counts
- 3- ایمان قائد فارس، فاعلیه استخدام برنامج الکوررت فی تنمیه عادات العقل ومهارات التفكير الناقد فی ماده الاحیاءو لدی گالبات الصف الاول الپانوی بامانه العاصمه - صنعاء، 2020/8/9، ویب سایت هاتیبه ژیرن.
7. په راویز:
- 1- ب وهرگرتنا ره زامه ندی ژ سزایا نه کایدیمیا کالفورنیا یا نه مرکی <https://www.insightassessment.com/article/do-ctoral-dissertation-research-pricing> ب ریپیدان دکارهینانا تاقیکورنا نافبریدا ژ ویب سایت و پهرتوکان.
 - 1 - <https://abhathna.com/files/maqa/500.pdf>
 - 1 - مریم سالم الریصی، التفكير الناقد فی الدراسات الاجتماعیه بین النظریه و التجبیق، 96-112.
 - 1 - حسن فهد عواد الوسی، اپر استراتیجیتی دوره التقصی الپناییه و پناییه التحلیل و التركیب فی تحصیل ماده العروج عند گلبه کلیات التربیه الاساسیه و تنمیه تفکرهم، 256-270.

نمو التفكير الناقد لدى طلاب جامعة زاخو - فاكولتي العلوم الإنسانية حسب المتغيرين المرحلة الدراسية والعمر

الملخص:

اللغة والتفكير مرتبگه ببعجها البعج وعن گريقها تتمکن من التعرف على أنواع مختلفه من التفكير. والتفكير اللغوى مرتبگ بالبيئه التى يأخذ الفرد منها اللغة. هزھ الدراسه الموسومه ب (نمو التفكير الناقد لدى گلاب جامعه زاخو - فاكولتي العلوم الانسانيه حسب المتغيرين المرحلة الدراسيه والعمر) التى تبين علاقه متغيريات البچ كمرحله دراسيه معينه والعمر بالتفكير الناقد حسب الاحصاء (SPSS) والمنهج الوصفى و تم دراسته حسب أهداف البچ لتسلگ الجوو على علاقه المتغيرين بمهارات التفكير الناقد للاختباركالفورنيا (C-2000) لدى گلبه المرحتين الاولى والرابعه لقسم العلوم الانسانيه - الدراسه الصباحيه، جامعه زاخؤ للسنه الدراسيه لسنه 2019 - 2020 .

الكلمات الدالة: اللغة، التفكير، التفكير الناقد، المتغيرين، المرحلة الدراسيه، العمر.

The Growth of Critical Thinking among students of the University of Zakho - Faculty of Humanities, according to the two variables, Study Level (stage) and age

Abstract

Language and thought are linked to each other and different types of thinking can be identified through it. Linguistic thinking is linked to the environment from which the individual takes the language. This study entitled “The Growth of Critical Thinking among students of the University of Zakho - Faculty of Humanities, according to the two variables, Study Level (stage) and age”, which shows the relationship of research variables as a specific stage of study to critical thinking according to SPSS statistics and the descriptive approach. This study, according to the objectives of the research, to shed light on the relationship of the variables with the critical thinking skills of the California test (C-2000) among the first and fourth year students of the Department of Humanities - Morning Studies, University of Zakho for the academic year 2020-2019.

Keywords: Language, Thought, Critical Thinking, Variables, Study Level, Age .